

Др МИРОСЛАВ Д. МИЛОЈЕВИЋ

ИСКОРИШЋАВАЊЕ ЗЕМЉИШТА ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ У КОМУНИ СВИЛАЈНАЦ

Свилајнац, комуна среза крагујевачког, заузима ерозивно проширење Ресаве и бочне долине Моравиних притока на десној страни Багрданске клисуре. Од комуне Жабари и Петровац је одвајају Витежево и Буровац на северу. Границу према комуни В. Плана и Баточина чини В. Морава, а према комуни Светозарево Стари део (277 м) и Облогар (269 м).

У овој комуни, чија је површина 324 км², има 22 насеља: 1 варош (Свилајнац) и 21 село.

УСЛОВИ ЗА ИСКОРИШЋАВАЊЕ ЗЕМЉИШТА

Југоисточни део Доње Мораве, у којој је средњи и северни део комуне Свилајнац, има облик залива, чије су стране благо истерасиране серијом ниских тераса од 2—3, 10—12 и 20—24 м. рел. висине. У њему се јављају три високе терасе: једна нижа, од 120—145, и две више, од 160 и 240 м. (1). И једне и друге терасе су дисециране долинама; притом су терасе ниже од 120 м, као млађе, знатно очуваније. У јужном делу комуне налази се зараван, у којој је усечена Багрданска клисура. Са ње се диже „на североисточној страни гребен, правца ЈИ-СЗ. На њему су хумови високи 348 до 389 м.“ Јужно од овог гребена су бочне долине Моравиних притока, које су усечене својим горњим деловима у језерским наслагама, а доњим у кристалистим шкрљцима (2, с. 11-14).

Дно Свилајначког проширења у Ресави представља алувијална раван реке Ресаве. Она се простире преко Седлара и Луковице према ушћу Ресаве. Просечно је висока 101—141 м; у Кључу код Тропоња је висока 133 м, а према северозападу се поступно снижава. Од Седлара до Свилајнца раван је најшира, 1—3 км. У Дубљанским Чајирима, Требежу и Расју спаја се са моравском алувијалном равни. Ова је широка 2—3 км, док је просечно висока око 99 м. Најнижи је северни део, у В. Пољу, где просечна висина земљишта износи 96—97 м.

Средња годишња температура креће се око 11.4° (3). Највише температуре има месец јул, чија средња температурна вредност износи 22.4°; најниже јануара — 0.2°. Просечне средње месечне температуре износе од — 0.2° до + 22.4°. У прва четири месеца вегетационе периоде

температурне вредности колебају се од 5.8° до 20.1° . Средња температура ваздуха за јул—август креће се 21.7° . Међутим, нису ретке године да се за време вегетационе периоде јаве негативне температуре; први мраз (најранији датум) у времену од 1925—1940. године јавио се 1. X., а последњи 6. V. Апсолутни максимум температуре, 41.7° , забележен је 22. јула 1929. године, а минимум — 30.7° — 11. фебруара 1929. године. Разлика између најтоплијег и најхладнијег дана достиже 72.4° .

Кретање средњих месечних температура у току године приказано је на следећој табlici (3):

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
-0.2	0.8	5.8	11.5	16.3	20.1	22.4	24.0	17.3	12.4	8.0	1.2

И број дана са температуром изнад 5° важан је за развитак биљних култура; први дан (средњи датум) са средњом дневном температуром од 5° је 10. марта, а последњи 27. новембра (Крагујевац). У комуни Свилајнац на средњој дневној температури од 5° отпочиње развој знатан број културних биљака. Број дана са средњом температуром од 10° доста је велики и износи 208 (Крагујевац). За овај период температурна сума креће се 3.631° (4,с.92). Овако велика температурна сума обезбеђује добар квалитет већине плодова који сазревају од маја до октобра.

Најчешћи је, а уједно и најслабији ветар западни, који дува у свим годишњим добима; иза њега долазе јужни, затим северозападни и други. Средњи број дана са ветром $\Phi \geq 6$ износи 3.4 годишње (3). Најјачи је југо, који „каткад дува тако јако, да чула дрвеће из земље и куће обара” (5,с.118).

Свилајнац има годишње око 85.0 дана са средњом дневном облачношћу < 2.5 ; у вегетационом периоду она износи од 4.8 до 13.1. Највећу средњу месечну облачност има децембар и јануар (7.2 до 7.8 десетине), а најмању јул и август (3.7 до 4.9 десетина).

Кишовитих дана у комуни Свилајнац падне просечно 698 мм талоба, а сушних 466 мм (7). Највеће количине падну у мају и јуну, када је вегетациона периода у јеку: њихове просечне висине падавина крећу се од 74 до 87 мм. Минимум воденог талоба пада у фебруару (23 мм); али у периоду 1925—1940. год. минимум у зимским месецима је пет пута забележен у јануару (2) и децембру (3). У истом периоду забележени су екстремни максимум маја 1929. од 172 мм а минимум маја 1934. и септембра 1939. од 2 мм. Средња висина падавина осталих месеца је мања од 65 мм и износи: у летњим месецима (јул и август) од 46 до 64 мм у јесећим од 29 до 55 мм. У марту и априлу падне од 35 до 44 мм и то у облику кише. Међутим, нису ретке године када у тим месецима пада и снег. Тако, на пример, 1932/33 год. снег је почео да пада у другој седмици децембра, а престао 24. априла. Просечна дебљина снежног покривача креће се од 10 до 40 см.

Количина воденог талога, која падне у једном истом месецу, доста је променљива. Тако је јул 1928. године имао једва 14 мм талога, а јул 1932. године 105 мм; разлика износи 91 мм. Март 1926. године имао је 32 мм а 1939. године 45 мм. Мај 1929. године имао је 172 мм а мај 1934. године 2 мм; ово је уједно и највећа измерена разлика у количинама падавина једног месеца.

Распоред количине падавина у мм по месецима (7):

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
41	23	35	44	87	74	64	46	29	55	39	49

Хидрографска мрежа је неједнако развијена: северни део комуне, у коме је Свилајначки басен, карактерише се развијенијом хидрографском мрежом него јужни, на десној страни Багрданске клисуре. У Свилајначком басену, који је састављен углавном од терцијерних седимената, главну хидрографску мрежу образује Ресава. Дугачка је 65,5 км, извире под висом Стража, а утиче у В. Мораву непосредно испод Свилајнца. Северно од Ресаве налази се Ресавчина, дугачка 46 км. Она тече паралелно са Моравом и у њу се улива југозападно од Пожаревца. Између Пругова и Лучице Ресавчина је скоро без тока и изгледа као мртваја (2, с.28). Јужно од Хума на десној страни Багрданске клисуре, где су бочне долине Моравиних притока усечене у језерске насlage и кристаласте шкриљце, осим Гложанске Р., која је највећа, налази се већи број потока (Капетанов и др.).

У периоду од 1955—1963. год. у комуни Свилајнац забележене су највеће поплаве од Мораве, јер су поред ње само делимично изграђени одбрамбени насипи. Стога, када с пролећа Морава надође, она поплави знатне делове атара насеља: Гложане, Црквенац и Кушиљево. Поплаве су честе у потесима: В. Поље, Муртањ, Шанац, Полој, Расје, Требеж, Лапојско и Лаповски Кључ. Не постоје званични подаци о стално забареном земљишту поред Мораве, али она у сваком случају заузимају преко 200 ха. У току 1962. године било је у катастру Свилајнца регистровано седам блатишта: Љуљевац, Бећарац, Бадра, Шанац, Муртањ, Лучица и Црквеначко Блато; укупно 66 ха позршине.

До другог светског рата пољопривредне површине у околини Свилајнца сматрала су се с незнатним изузетком најплоднијим у јужном делу Доње Мораве. Али отада њихова плодност знатно је опала, зато што је у периоду од 1941—1951. год. стално искоришћавање пољопривредних површина без довољног ђубрења довело до велике исцрпљености земљишта. Мада је на побољшању физичког састава земљишта последњих десет година прилично учињено, ипак постигнути резултати још нису задовољавајући; 1962. године смонице и гајњаче у већини места биле су еродиране, оподзољене или су се налазиле у оподзољавању. Међутим, поред свега тога, уз повећану употребу вештачког ђубрива

при управљању привредом непосредно од самих произвођача са доста успеха гаје се све културе које иначе успевају у Србији; притом алувијалне равни поред Ресаве и В. Мораве претежно се користе за гајење кукуруза, сточног, повртарског и индустријског биља, а долирске стране и темена брда за стрна жита, воћњаке и винограде. Под шумом су највиши врхови и косе.

Под смоницама и гајњачама је 71% површине комуне, од чега је 76% у Свилајначком басену и 24% на десној страни Багрданске клисуре, а остатак земљишта од 29% отпада на остале земљишне типове. Скелетних и скелетоидних земљишта има око 600 ха.

* * *

За искоришћавање земљишта за пољопривреду од особитог су значаја и друштвени услови (густина насељености и др.).

Крајем XVIII века, с обзиром да је околина Свилајнца била покривена шумом, у њој је густина насељености била прилично мала. После извојеваних победа у првом и другом устанку, чим се огласила и утврдила слобода Србије, ово се стање изменило досељавањем из разних крајева. Од оних досељених родова у Ресави око 53,1% је из Тимочке Крајине, са Косова, из бив. ђупријског округа и Ердџа, а 46,9% из свих осталих крајева (5). Насељавања су трајала све до четврте деценије XIX века; отада се повећавање становништва углавном врши природним прираштајем, мада има и унутрашњих померања и спорадичних досељавања из других крајева.

У комуни Свилајнац данас има 33.688 становника; на 1 км² просечно долази 103,9 становника или 131,1 на 100 ха пољопривредног земљишта. Најгушће је насељен Свилајначки басен, нарочито његов средишни и северозападни део, где је извршена концентрација индустријских предузећа и где су услови за живот повољнији. Тако, на пример, у атару Црквенца на 100 ха пољопривредног земљишта просечно долази 192,8 становника, Дубља 148,8, Грабовца 149,5 итд. Она места која имају највећи број становника на 100 ха пољопривредног земљишта (Дубље, Кушиљево, Грабовца, Свилајнац, Луковица, Суботица, Црквенца, Седларе), имају и најплоднија земљишта; остала места нешто су ређе насељена: у атару Ђуринца густина износи 102,9 становника на 100 ха пољопривредног земљишта, а у атару Бресја 97,3. Поред осталог, узрок овоме лежи у неповољнијим привредним приликама.

Главно занимање становништва је земљорадња и сточарство. Пољопривредом се бави 86,2% привредно активног становништва, док на сва остала занимања долази 13,8% (занатство и др.).

До краја XIX века искоришћавање земљишта је било развијено само на приватном сектору; отада се са оснивањем среског радника у Свилајнцу (1895. год.) и виноградарско-воћарске задруге у Црквенцу (1929. год.), поред приватног сектора, појављује задружни и државни. Последња два сектора нарочито су се развила после другог светског рата, када је од 1945—1956. год. у сливу Велике Мораве основан већи

број економија и добара: само у Свилајнцу и његовој широј околини основано је 8 земљорадничких задруга општег типа са 5 економија и једно пољопривредно предузеће са 411 ха („Будућност“).

Иако је у комуни Свилајнац после другог светског рата основан већи број економија и добара, у њој је још увек приватни сектор најзаступљенији и пољопривреда по свом карактеру ситносопственичка. Друштвени сектор располаже са око 4,06% укупних пољопривредних површина, док су све остале у власништву приватника код којих су поседи мали и расцепкани. У економској 1959./60. години 77,21% од укупног броја индивидуалних сељачких газдинстава отпадало је на газдинства испод 5,0 ха, док 22,79% на газдинства са поседом изнад 5,1 ха. На газдинства испод 2,0 ха долази свега 11,94% од укупне индивидуалне пољопривредне површине (11,27% од укупног индивидуалног земљишта), на газдинства од 2,1-5,0 ха 74,46% (39,58%), а на газдинства од преко 5,1 ха 13,60% (49,15%). И једна и друга газдинства, тј. газдинства са поседом изнад и испод 5,0 ха имају велике земљишне парцеле од 4—116 ари. На једно газдинство просечно долази 8,5 парцела земљишта (12).

Обрада земље је на доста завидној висини: у комуни Свилајнац друштвена газдинства углавном употребљавају за орање тракторе. Гвоздене плугове користе у обради земље индивидуална газдинства; на сваких 100 ха ораница у Свилајначком басену и на десној страни Багрданске клисуре долази просечно 0,2 трактора, 4,7 сејалица, 16,9 плугова итд. 1960. године је било, путем кооперације, обухваћено око 16% орашних површина индивидуалних произвођача. При томе је веома карактеристично да из године у годину стално расте интересовање за задружне машинске услуге, јер индивидуална газдинства не располажу тракторима за орање него само плуговима са запрежном стоком. Само у току 1960. године задруге су поорале или обавиле друге пољопривредне радове на преко 9% од укупних орашних површина индивидуалних газдинстава. Плодоред је најчешће двопољан (кукуруз — пшеница), а употреба вештачких ђубрива за побољшавање физичког састава обрадивих површина знатна и износи 180 кг по 1 ха годишње.

У тим и таквим природним и друштвено-економским условима данас се развија пољопривреда у комуни Свилајнац на поседима 1715 индивидуалних и друштвених газдинстава са поседом изнад 5,1 ха и 5.797 индивидуалних газдинстава до 5,0 ха; притом главни организатор искоришћавања свих резерви и капацитета у пољопривреди јесу земљорадничке задруге — њихови огранци и погони. Међу свима њима најмасовнији организатори високих приноса и повећања продуктивности рада јесу земљорадничке задруге у Седларима и Свилајнцу, чији су лични производни успеси и сарадња са индивидуалним произвођачима у свим областима пољопривреде познати у читавој Србији; 1959. године пољопривредно добро „Ратар“ из Седлара добило је награду од 1.000.000 динара за постигнуте успехе у производњи кукуруза.

Структура искоришћенања земљишта у комуни Свилајнац

Спецификација	Индивидуална газдинства						Друштвена газдинства						С в е г а		
	Задружни сектор			Општедруштвени сектор			ха	% од укупног земљишта	% од укупног пољопривредног земљишта	ха	% од укупног земљишта	% од укупног пољопривредног земљишта	ха	% од укупног земљишта	% од укупног пољопривредног земљишта
	ха	% од укупног земљишта	% од укупног пољопривредног земљишта	ха	% од укупног земљишта	% од укупног пољопривредног земљишта									
1. Оранице и баште	20.901	64,51	81,36	344	1,06	1,33	585	1,81	2,28	21.830	67,38	84,97			
2. Сталне културе воћњаци и виноград	2.921 (1.395) (1.526)	9,01	11,37	25 (4) (21)	0,08 (17) (8)	0,10	25 (17) (8)	0,08 (17) (8)	0,10	2.971 (1.416) (1.555)	9,17	11,57			
3. Стално зелене површине ливаде пашњаци	824 (196) (628)	2,54	3,21	6 (6)	0,02	0,02	59 (12) (47)	0,18	0,23	889 (214) (675)	2,74	3,46			
4. Терени шумски	4.071	12,57		43	0,13		165	0,51		4.279	13,21				
5. Терени неплодни	2.216	6,84		15	0,05		200	0,61		2.431	7,50				
С в е г а:	30.933	95,47	95,94	433	1,34	1,45	1.034	3,19	2,61	32.400	100,00	100,00			

ИСКОРИШЋАВАЊЕ ЗЕМЉИШТА

Крајем XVIII и почетком XIX века Свилајначки басен и десна страна Багрданске клисуре били су обрасли густом шумом. Од другог устанка, када је почело нагло насељавање околине Свилајнца и уобличавање атара села, шуме су упиштаване и претваране у оранице, винограде и воћњаке. У економској 1959/60. години 79,29% од укупног земљишног фонда налазило се под пољопривредним површинама, 13,21% под шумским и 7,50% под неплодним теренима. Сада је 84,97% од укупне пољопривредне површине под ораницама и баштама, 11,57% под сталним културама и 3,46% под стално зеленим површинама; од 25.690 ха, колико има пољопривредних површина, 95,94% припада индивидуалним газдинствима и 4,06% друштвеним.

Искоришћавање ораница

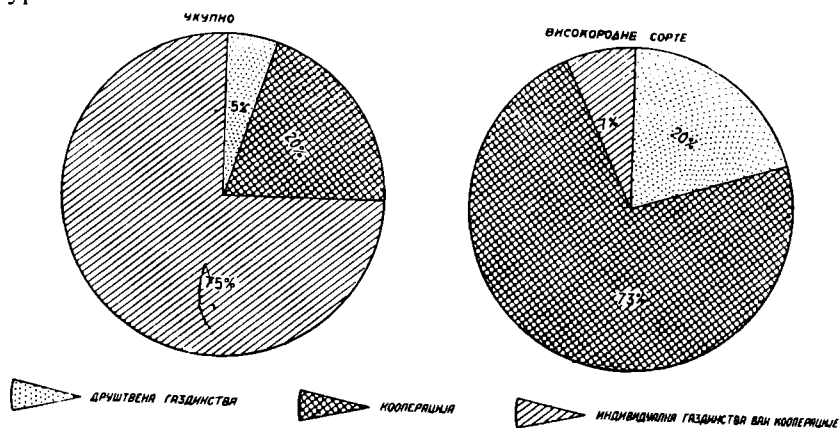
Крајем XIX века у Свилајначком басену и на десној страни Багрданске клисуре сејала су се углавном стрна жита, кукуруз и варива; поред тих култура у периоду од 1900—1960. године уведене су многе нове

Искоришћавање пољопривредног земљишта у комуни Свилајнац

Спецификација	ха	%		
		ораница и башта	од А—Б—В II—III	пољопривред- ног земљишта
I. ОРАНИЦЕ И БАШТЕ	21.830	100,00		84,97
А. Екстрактивне културе	5.605	25,68	100,00	21,82
пшеница	5.158	23,64	92,02	20,08
раж озими и јара	58	0,27	1,04	0,23
јечам озими	175	0,80	3,12	0,68
јечам јари	7	0,03	0,13	0,03
овас озими и јара	199	0,91	3,55	0,77
остала жита	8	0,03	0,14	0,03
Б. Интензивне културе	13.439	61,56	100,00	52,31
кукуруз за зрно	11.597	53,12	86,29	45,14
индустријске биљке	625	2,86	4,65	2,43
повртарске биљке	834	3,82	6,21	3,25
кормне биљке	383	1,76	2,85	1,49
В. Структуротворне културе	2.786	12,76	100,00	10,84
детелина	1.773	8,12	63,64	6,91
луцерка	1.008	4,62	36,18	3,92
грахорица	5	0,02	0,18	0,01
С в е г а :	21.830	100,00		84,97
II. СТАЛНЕ КУЛТУРЕ	2.971		100,00	11,57
воћњаци	1.416		47,66	5,52
виногради	1.555		52,34	6,05
III. СТАЛНО ЗЕЛЕНЕ ПОВРШИНЕ	889		100,00	3,46
пашњаци	675		75,93	0,83
ливаде	214		24,07	2,63
Свега пољопривредно земљиште	25.690			100,00

културе (шећерна репа и др.). У 1960. години под свим културама налазило се 21.830 ха ораница или 84,97% од укупног пољопривредног земљишта, од чега 25,68% под екстрактивним, 61,56% под интензивним и 12,76% под структуротворним; од 5.605 ха, колико се налази под екстрактивним културама, 92,02% је засејано пшеницом, 1,04% ражом, 3,25% јечмом, 3,55% овсом и 0,14% осталим житима.

Екстрактивне културе. — У првој половини XIX века, нарочито пре укидања турског феудалног система 1833 год., екстрактивне културе су се гајиле на поседу сваког газдинства, али само толико колико је то било потребно да се подмире локалне потребе. На ово су утицале лоше комуникације за извоз, заведен феудални систем и уопште слабо развијена трговина биљним производима. Заменом натуралне ренте новчаном и напхожавањем становништва, настају у овом погледу промене због тога што увећану потрошњу није могла да задовољи дотадашња производња жита. Стога после укидања турског аграрног система 30-их година XIX века почиње постепено, али стално, да се у све јачој мери сеју екстрактивне културе. То се нарочито запажа од друге половине XIX века, када је ратарство стекло превагу над сточарством и почело нагло да се увлачи у трговину. Касније, на то је утицао срески расадник у Свилајнцу, који крајем XIX и почетком XX века постаје носилац ратарске културе и подстрекач гајења нових сорти и врста екстрактивних култура.

Ск. 1. — Производња пшенице

Крајем XIX и почетком XX века сејале су се углавном домаће сорте екстрактивних култура; поред њих, после ослобођења 1945. год. преко месних земљорадничких задруга уведене су многе високородне италијанске сорте. То је истовремено један од разлога што су приноси који се постижу на социјалистичком сектору, у кооперацији и ван кооперације, данас уопште већи него пре другог светског рата. Од 7,41 мц у периоду од 1929—1933. год. просечан принос пшенице повећао се на 13,60 мц (1956.—1960. год.), јечма од 11,98 на 16,14 мц итд. У 1960. год.

укупна производња екстрактивних култура у комуни Свилајнац износила је 93.274 житне јединице, од чега 93,4% пшенице, а остатак од 6,6% отпада на сва остала жита.

Досада за сетву високородних италијанских сорти пшенице уз примену савремене агротехнике је у комуни Свилајнац обезбеђена површина од 1.214 ха (1960. год.). То је за преко три пута више површине него у 1959. години. Међутим, треба истаћи да ово није коначна цифра, јер задруге сваке године заснивају нове уговоре са индивидуалним газдинствима о производњи италијанске сорте пшенице. До 1965. године организована производња италијанске сорте пшенице уз примену одређених агротехничких мера, предвиђена је у селима која гравитирају Свилајнцу на површини од 3.600 ха (Дубље, Луковица и др.) (13).

У првој деценији XX века од интензивних култура сејао се углавном кукуруз, лан, конопља, касна поврћа и кромпир; поред њих, између 1910.—1960. год. уведена је соја, сунцокрет и др. Сада је 86,29% од укупне површине засејане интензивним културама под кукурузом, 4,65% индустријским биљем, 2,85% крмним и 6,21% повртарским; од 11.597 ха (53,12% ораница), колико има под кукурузом, 17,46% засејава се сортом хетерозис.

Средњи принос хибридног кукуруза по 1 ха креће се 34,3 мц, а од осталих сорти 21,8 мц. Укупна производња кукуруза у комуни Свилајнац је 277.168 житних јединица годишње.

Као култура се шећерна репа у комуни Свилајнац углавном јавља између 1912.—1913. год., у вези са изградњом фабрике шећера у сливу Раванице. Прво је почела да се гаји у Бизичини западно од Свилајнца. У то време извожена је преко Марковца за Ћуприју. После првог светског рата гајење шећерне репе је проширено на Дубље и остала места. У том погледу запажа се нарочито велики напредак после ослобођења 1945. год., када је изграђена пруга Деспотовац—Марковац (1951. год.). Данас она заузима 48,80% укупне површине засејане индустријским биљем. У односу на 1936. годину сетвена површина под шећерном репом повећала се за 299 ха: од 6 ха у 1936. год. на 305 ха у 1960. години. Просечни приноси се крећу око 288,5 мц по 1 ха. Укупна производња шећерне репе последњих година стално се повећава и 1958. године износи 7.093, 1959. год. — 14.500, а 1960. год. — 21.998 житних јединица.

На почетку XX века, нарочито откада је подигнута конопљара у Свилајнцу (1905. год.), доста се сејало конопље. Али откада је престала са радом конопљара, после првог светског рата, сетвена површина под овом индустријском биљком је смањена, а повећана под шећерном репом. Једино данас у комуни Свилајнац се конопља гаји на нешто већим површинама у селима са влашким становништвом, код кога она још увек има широку употребу (Бобово и др.).

До другог светског рата сунцокрет се није уопште гајио, или као међу-усев. Међутим, после ослобођења 1945. год., гајење сунцокрета као културе административним путем заведено је у свим местима. Он данас

спада у ред перентабилних култура које се гаје у комуни Свилајнац, јер његова производња није постављена на савременим основама. Под сунцокрегом је 25,60% од укупне површине под индустријским биљем. Просечни приноси су ниски и износе 1957. год. — 8,6, 1958. год. — 4,0, 1959. год. — 13,2, а 1960. год. — 9,9 мц по 1 ха.

У комуни Свилајнац соја је релативно млада култура. Први пут је посејана у Ресави 1959. године (13). Мада одгајивачи у околини Свилајнца немају нарочитог искуства, ипак досада су постигли леп успех и производе соју одличног квалитета. Просечан принос по 1 ха износио је 1959. и 1960. год. око 19,9 мц.

Сем соје, при управљању привредом непосредно од самих произвођача, у околини Свилајнца још се гаји лан и сирак за подмирење локалних потреба.

За гајење кртоластих, махунастих и баштенских прехранбених култура постоје у комуни Свилајнац повољне природне могућности (конфигурација тла, педолошки састав земљишта и др.). Ове су у XIX веку за дуго времена слабо искоришћаване. Пред, и непосредно после допунског Хатишерифа, у XIX веку, сељачка газдинства у комуни Свилајнац углавном су гајила пасуљ, лук, купус, кромпир и паприку. И после укидања турских феудалних односа 1833. год. сељаци су углавном гајили исто поврће. Тако, или боље речено, само унеколико измењено стање остало је све до краја XIX века. Тек у то време почињу да се уводе нове сорте поврћа. Тада сасм развијеније трговине биљним производима, унапређивању повртарства допринесе школовани економисти, а почетком XX века у знатној мери и расадници у Свилајнцу, који је све до другог светског рата био подстрекач увођења нових мера и култура у повртарству и ратарству уопште.

У периоду од 1945.—1955. год. сетвена површина под поврћем и укупна производња налази се у сталном благом порасту. Међутим, отада се до 1960. год. запажа тенденција сужавања и чак напуштања производње поврћа од стране појединих индивидуалних произвођача, из разлога тога што су откупне цене биле испод границе рентабилности у сразмери са средњим приносом. Али и поред свега тога, у периоду управљања привредом непосредно од самих произвођача, поврће се гаји на 3,82% укупне површине под ораницама, или 6,21% засејане интензивним културама. Последње две, а посебно 1963. год., месне народне власти предузеле су извесне економске мере да се производња повртарских биља у комуни Свилајнац интензивира на бази повећања асортимана производа и повећања производње по 1 ха. Мада је на томе већ прилично учињено, ипак постигнути резултати још нису задовољавајући. У већини места произведене количине раног поврћа нису довољне да подмире потребе локалног становништва, због чега се оно увози из Македоније и др. Сада ова комуна са 834 ха производи око 22.957 житних јединица разног поврћа годишње.

До другог светског рата гајењу структуротворних култура није поклањана довољна пажња. Структуротворне културе, или нису уопште

гајене или на веома малим површинама. У том погледу запажа се значајан напредак тек од 1945. године када се, планским засејавањем свих култура, па и структуротворних, севна површина под детелином, луцерком и грахорицом повећала за више од 100%. Оне данас у комуни Свилајнац заузимају 12,76% од укупне површине под ораницама. Сејне газдинства углавном са поседом изнад 2,1 ха. Највише се сеју у најнижем и средњем делу алувијалне равни поред В. Мораве и Ресаве, где постоје веома повољни природни услови за њихово успевање. Просечан принос по 1 ха износио је 1960. год. 56,9 мц луцерке, 44,1 мц детелине и 33,6 мц грахорице. До 1965. год. производња детелине и луцерке повећала се за око 44% (13): од 67.772 житне јединице у 1960. год. на 121.485 житних јединица у 1965. год.

Засејана површина под луцерком и детелином на поседима индивидуалних газдинстава у 1960. години (12)

Величина поседа	П о в р ш и н а у х а		
	Укупно	Луцерка	Детелина
У К У П Н О	3.551	795	2.756
До 0,09	—	—	—
0,10—0,50 ха	10	1	9
0,51—1,00 ха	49	13	36
1,01—2,00 ха	236	53	183
2,01—3,00 ха	407	95	312
3,01—4,00 ха	483	113	370
4,01—5,00 ха	503	111	392
5,01—8,00 ха	1.159	254	905
8,01 и више	704	155	549

Све до 1958. год. у Свилајначком басену и на десној страни Баградске клисуре је био недовољно развијен рад на развоју кооперације. Међутим, отада задруге у комуни Свилајнац у тај сложен посао почињу да уносе више система. Томе отада парочито доприносе планови кооперације поменутих задруга. У њима се од 1958. год. одређује број газдинстава која са становишта економске рачунице заслужују првенство приликом инвестирања расподеле репродукционог материјала и других акција модерне производње. Сада задруге у комуни Свилајнац склапају уговоре о кооперацији на четири културе: сунцокрет, пшеницу, кукуруз и шећерну репу. Задруге склапају уговоре о кооперацији у два облика: виши у коме задруге улажу своја средства за производњу, и нижи у коме задруге врше само услуге индивидуалним произвођачима. Тако, на пример, 1960. године задруге су путем кооперације обухватиле 3.373 ха на поседима индивидуалних газдинстава, од чега 20 ха заједничком производњом, 1.902 ха услугама и 1.451 ха делимичним учешћем, кредитирањем и контрахирањем.

Укупна биљна производња са ораница и башта износи око 493.861 житну јединицу, односно 91,5% од укупне биљне; на сваких 100 ха оранице производња износи 2.265,8 јединица. Око 22,5% јединица отпада на прехранбене културе, а 72,2% сточне и 5,3% индустријске.

Стално зелене површине

Под стално зеленим површинама налази се 3,46% пољопривредног земљишта, од чега је 24,07% ливада и 75,93% пашњака. Раније, крајем XVIII века, док је ниво производних снага био низак, стално зелене површине заузиле су много веће комплексе; то потврђују и топографски називи појединих делова комуне Свилајнац који се сада користе као оранице, баште, воћњаци или виногради (Ливаде, Пландиште). На ово је утицала и слаба насељеност и низак ниво ратарске културе. Али са памножавањем становништва и развојем робно-новчане привреде, настају у овом погледу промене, због тога што увећану потрошњу ратарских производа није могла да задовољи дотадашња производња. Стога почиње постепено, али стално, да се у све јачој мери преобраћају ливаде и пашњаци у оранице и друге категорије земљишта. То се нарочито запажа половином прошлог века, када се у околини Свилајнца врше поделе сеоских утрина, пошто се становништво знатно увећало и почело се осећати да ораница понестаје; што се тиче преобраћања стално зелених површина у друге категорије земљишта у вези са распадањем и деобом старих породичних задруга, оно настаје иску деценију касније. Сада у комуни Свилајнац ливаде и пашњаци заузимају 2,74% од укупног земљишног фонда.

Потребно је, међутим, нагласити да ће се убудуће према петогодишњем перспективном плану искоришћавања земљишта површине под ливадама и пашњацима из године у годину стално смањивати у корист ораничних површина. Према плану површине под ливадама смањиће се за 5%, док под пашњацима за 8%. Мада је ово смањивање површине релативно велико за време од 5 год., оно се неће одразити на укупну производњу сена, која ће се чак интензивним искоришћавањем стално зелених површина повећати за 11% (13).

Средњи принос сена са 1 ха ливада износи, иако се косе само једанпут годишње, просечно 13,3 мц. Пашњаци се ретко косе. На њима се чува стока од марта до јула, заправо док се не скину усеви с култивисаних њива. Укупна производња сена са ливада и пашњака износи 2.434 житне јединице годишње, односно 0,45% од укупне биљне.

Сталне културе

У комуни Свилајнац постоје повољни физичко-географски и педолошки услови за подизање плантажа сталних култура које успевају у овим географским ширинама. Процент пољопривредног земљишта

засађен сталним културама износи 11,57. У економској 1959./60. години под сталним културама налазило се на општедруштвеном сектору 0,10% од укупног пољопривредног земљишта, на задружном 0,10% и приватном 9,01%.

Још средином XIX века на Свилајначком брду, Ђурђевој глави и у Ресавчевом запису гајена је винова лоза на знатном пространству. Седларци тврде да су све до 1882. год. знатне делове својих поседа северно и североисточно од насеља користили за гајење винове лозе. Али отада, откако је филоксера уништила винограде, почели су да гаје винову лозу углавном на странама Старог брда, и то најчешће за подмиривање властитих потреба. Од овога чине изузетак нека места западно од Седлара (Свилајнац и др.). Она су још крајем XIX века обновила филоксером уништене винограде. У том погледу запажа се нарочито велики напредак почетком XX века. Тада сем развијеније трговине грождјем, унапређивању виноградарства умногоме доприноси расадник у Свилајнцу, који постаје носилац и подстрекач развоја ове привредне гране. Под утицајем поменутог расадника, и по угледу на виноградаре у околини Смедерева, изван број имућнијих Свилајначана и Црквешчана између два светска рата на појединим деловима свога поседа скоро потпуно напушта гајење жита за тржиште, и због добре коњуктуре претежно искоришћава земљиште за гајење винове лозе (Свилајначко брдо и др.). До 1940. год. гајење винове лозе у поменутих местима толико је напредовало да је виноградарство поред ратарства представљало најразвијенију привреду грану на долинским странама и теменима брда. На ово је од 1929. год. утицао и виноградарски подрум у Црквешцу, а у знатној мери и велика потражња грождја и вина за извоз. У местима која гравитирају Свилајнцу од 1936.—1940. год. било је под виноградима 2,2—2,8% од укупне пољопривредне површине или нешто око 6 милиона чокота винове лозе.

Непосредно после другог светског рата виноградарство у околини Свилајнца било је у тешком стању, јер је знатан број чокота винове лозе за време немачке окупације повађен. У периоду од 1945.—1961. год. предузимане су многе мере којима су постепено обнављани и регенерисани виноградни. Само од 1950.—1959. год. подигнуто је 679 ха нових или обновљено старих винограда. Али, поред свега тога још увек процес регенерације и обнове винограда у комуни Свилајнац, с обзиром на затечено стање непосредно после ослобођења 1945. год., није завршен и захтева знатна материјална средства. Од 1555 ха колико се налазило под виновом лозом 1960. год., на винограде до 3 год. старости отпада 5%, од 3—10 год. старости 10%, од 10—20 год. старости 15% и преко 20 год. старости 70% (13).

Од 1956.—1959. године укупне површине директно родних хибрида су се смањиле од 295 на 262 ха, док површине са калемљеном лозом су увећане за 182 ха. Највећи проценат повећања био је у 1958./59. год., када је засађено 60 ха виноградарског земљишта са лозом на америчкој подлози. У економској 1959./60. год. налазило се 6,05% од укуп-

ног пољопривредног земљишта под виноградима; од 155⁵ ха, колико има укупно винограда, 98,1% налази се на поседима индивидуалних газдинстава. Осталих 1,9% својина су друштвених газдинстава.

У комуни Свилајнац данас има 9,697.000 чокота винове лозе. Од тога на чокоте са калемљеном лозом отпада 86%, док на диретно родне хибриде 14%. Од укупног броја чокота одраслих и физиолошки способних за род има 90%. Осталих 10% су махом чокоти у новоподигнутим виноградима, још неспособни за род. Међу првима на америчкој подлози винске сорте су заступљене са 85%, а стоне са 15% (афус-али, мускат, хамбург и др.); од 7,078.375 чокота, колико има винских сорти, 15% отпада на смедеревку, 70% на прокупац и 15% на остале сорте (13). У виноградима појединих места тај однос је различит, а углавном зависи од саобраћајних могућности за извоз и близине тржишта. Уопште узев у Свилајнцу, Кушиљеву и Црквенцу доста су заступљене стоне сорте грожда (према проценама виноградаря 19—25%). То долази отуда, што се у њима производи грожда и за тржиште, док у осталим углавном за домаћу употребу и производњу алкохолних пића. Просечни приноси грожда се крећу од 0,220—0,500 кг по једном чокоту (1960. год.). Највиши просечни приноси постигнути су 1957. (0,700 кг) и 1959. год. (0,910 кг). Најнижи принос је био у 1956. год., када је због суше износио свега 0,212 кг по једном чокоту. Годишња производња грожда износи на опшtedруштвеном сектору 35,5 житне јединице, задружном 252,0 и приватном 24.398. Од тога се 51% троши и извози у свежем стању, док 49% прерађује у алкохолна пића.

И за подизање **воћњака** постоје вапредно повољни природни услови у комуни Свилајнац (клима, педолошки састав земљишта и рељеф), који омогућавају гајење различитих врста воћа и производњу великог броја квалитетних сорти. Међутим, и поред повољних природних услова, воћарство се још увек није развило у напредну пољопривредну грану. Још увек су долињске стране и темена брда у комуни Свилајнац, изразито повољне за воћарство, остале добрим делом неискоришћене. До ослободбења 1945. год. воћарство се развијало стихијски. Због тога оно је имало карактер екстензивне производње, са просечно малим приносима воћа по једном стаблу. Овакво стање у воћарству погоршано је у току другог светског рата са знатним смањењем воћака. У послератном периоду, у условима комуналног система, предузет је низ мера на унапређење воћарства. Али поред свега тога воћарство још увек није подигнуто на ниво интензивне гране пољопривредне производње.

Још у почетку је истакнуто да су природни услови на долињским странама и теменима брда у комуни Свилајнац доста повољни за гајење воћа, особито климатски, који шљивама уз примену агротехничких мера обезбеђују висок квалитет. Стога и није чудо што је, с обзиром на заступљеност шљиве у укупном броју стабала воћа, овај део Србије углавном шљиварски. Сем природних, и економски услови су томе много допринели, јер физичко-географски чиниоци дозвољавају и комплекснију структуру. У привредним круговима комуне Свилајнац истиче се да је шљива дошла до изражаја из више разлога. Најважнији је тај што су

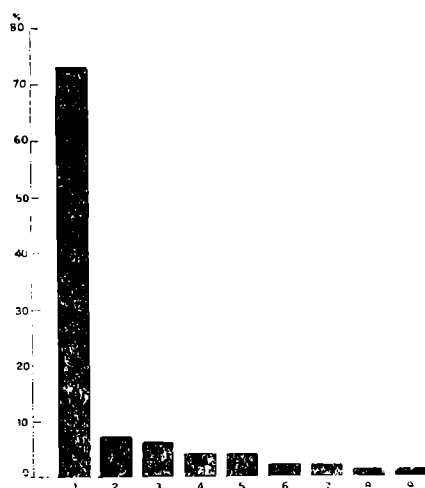
природни услови за шљиву на долинским странама и теренима брда у Свилајничком басену и на десној страни Багрданске клисуре повољни и што су доскора воћари до садница истог воћа лакше долазили. Сем тога што је шљива у XIX и на почетку XX века била веома тражени извозни артикал, док за њено гајење није била потребна нарочита стручна спрема. Према мишљењу истих кругова под оваквим приликама бројна заступљеност шљиве је била веома разумљива, али у новим друштвено-економским условима не одржива, из разлога што су после другог светског рата измењене културно-географске и социјално-економске прилике; то потврђује и перспективни план развоја воћарства, који предвиђа знатно повећање броја стабала јабука и других врста воћа, поред шљиве. Али и поред тога шљиварство данас још увек суверено доминира у воћарству: од 364.096 воћних стабала, на шљиву долази 73%, на јабуке 7%, крушке 6% и на остало воће 14%.

Иако је број способних за род воћних стабала доста велики у комуни Свилајнац (297.083 стабла), због екстензивности знатног броја воћњака укупна воћарска производња није велика. 1960. године она је износила 18.878 житне јединице или 3,49 од укупне биљне. Међутим, то не треба да значи да садашња производња воћа не премаша потребе произвођача. Насупрот, воћарство на поседима извесног, истина мањег броја газдинстава, представља робну производњу. Просечан принос воћа по једном стаблу износи у кг (1960. год.): јабуке 16,0, крушке 16,0 дуње 14,1, шљиве 11,2 итд.

У комуни Свилајнац произведено воће углавном се извози и троши у свежем стању. Од овога чине изузетак шљиве, које се 86,00% пеку у ракију, 0,1% суше и 0,8% прерађују у пекmez, а остатак од 13,1% троши у свежем стању. 1960. године произведено је ракије од шљива 9.422 житне јединице. У истој години потрошено је и извезено у свежем стању 1.575,5 житних јединица шљива.

Потребно је, међутим, нагласити да ће се убудуће, према перспективном плану унапређења воћарства, извоз шљива и осталог воћа из комуне Свилајнац смањити, ради локалне индустријске прераде. У плану је да се наредних година изгради једна сушара и радионица за прераду воћа и поврћа при земљорадничкој задрузи у Свилајнцу (13).

Петогодишњи план привредног развоја комуне Свилајнац предвиђа знатно повећање укупног броја воћних стабала. Према плану број стабала јабука и другог воћа у већини места треба да се повећа за 23%.

Ск. 2. — Однос врста воћа у %
 1 — шљиве; 2 — јабуке; 3 — крушке;
 4 — брескве; 5 — трешње; 6 — ораси;
 7 — вишње; 8 — дуње; 9 — кајсије

вије време, од када је укинут обавезни откуп, свињарство је подигнуто на завидном нивоу. Поред моравке, ресавке и корнвал, сељачка газдинства гаје доста беле меснате свиње, које својим производним особинама одговарају потребама савременог тржишта. Још 1959. године економија Пољопривредне школе у Свилајцу и неке земљорадничке задруге набавиле су приплодни материјал белих меснатих свиња.

Свињарство у перспективном привредном плану комуне Свилајнац заузима важно место. Према плану до краја 1965. године набавиће се 603 беле меснате свиње за приплод. Предвиђају се знатне промене и у бројном стању фондова свиња по секторима власништва. Њихов број повећаваће се особито на поседима земљорадничких задруга, од које неке већ имају изграђен процес сточарске производње и њихово свињарство служи за узор индивидуалним одгајивачима („Ратар“ и др.) (13).

Иза свињарства по важности долази **о в ч а р с т в о**. Оно је слабо развијено: једно због недостатака природне паше, а друго због ниских откупних цена вуне и меса.

Средња годишња мужа по овци у комуни Свилајнац креће се 35 литара. 1960. године она је износила преко 38.086 житних јединица. Просечна производња вуне креће се 5.360 житних јединица годишње. Бруто продукт у овчарству износи 40.000.000 динара.

У знатно мањој мери је развијено и **ж и в и н а р с т в о**. У Свилајничком басену има 80—90 газдинстава која гаје високопродуктивне расе живине (легхорн и др.) и продају их на пијаци у Свилајцу, поскоад и у Београду. Највише се гаје кокошке: од 78.232 комада живине има 68.155 комада кокошки.

Укупна производња јаја креће се од 7.255 до 9.500 житних јединица. Преко 90% укупног броја произведених јаја отпада на кокошке, а по једној носилци 70—80 комада, а само 8,9% на пловке и др. живину. У 1961. години земљорадничка задруга у Свилајцу откупила је од произвођача 1.249.400 комада јаја за извоз.

Петогодишњи план привредног развоја комуне Свилајнац предвиђа знатно побољшање распости и повећање укупног фонда стоке. Према плану фонд говеда повећаће се за 32,6%, док живине 23,4%. Предвиђа се знатно повећање и фонда свиња. Њихов број повећаће се за преко 110% (13), с обзиром на велику потражњу свињског меса на тржишту. То ће све имати одраза не само на повећање сточарске производње, него и на тежину и млечност стоке. Сада ова комуна производи 374.115 житних јединица разних сточарских производа; на сваким 100 ха пољопривредне површине просечно долази 1.455,70 јединица.

Усмереност и интензитет пољопривреде

Свилајнац је аграрна комуна среза крагујевачког. У њој се 86,2% привредно активног становништва бави пољопривредом. Од 913.686 житних јединица, колико износи укупна пољопривредна производња годиш-

ње, на сточарство отпада 40,95% и земљорадњу 59,05%; на сваких 100 ха пољопривредног земљишта просечно долази 3.555,1 јединица. Око 70,64% сточарске производње отпада на месо, и од тога 38,24% на говеђе, 34,28% свињско, 12,41% коњско, 0,27% козје, 14,65% овчије и 0,15% живинско. Преко 28% (28,59%) биљне производње чине прехранбене културе, 66,57% сточне и 4,84% индустријске; према томе, у биљној производњи преовлађују сточне културе, и то кукуруз (51,37%).

С обзиром да су природни и друштвено-економски услови у комуни Свилајнац за поједине пољопривредне гране веома разнолики, то данас, а и у прошлости, њихов интензитет није исти. Тако, коефицијент интензитета прехранбених култура износи (8): за пшеницу 3,24, раж и суражицу 0,0, кромпир 0,03, махунасте културе 0,00, баштенске 0,03, воће 0,19 и грожђе 0,27. Као што се види, најмањи коефицијент интензитета имају раж и суражица, кромпир, баштенске и махунасте прехранбене културе, док највећи пшеница. Супротно прехранбеним културама, код сточних најмањи коефицијент интензитета имају силажна и сточна стрна жита, док највећи зрнасте окопавине. с обзиром да се у овој комуни кукуруз користи за исхрану стоке. То се јасно види из ових података, који показују колики је коефицијент интензитета појединих сточних култура: за кукуруз овај коефицијент износи 23,19, јечам јари и озими 0,00, овас 0,00, сточну репу 0,00, детелину 0,50, луцерку 0,21, остале крмне културе 0,01, ливаде 0,01 и пашњаке 0,00. Индустријске културе имају коефицијент интензитета од 0,00 до 0,05.

Коефицијент интензитета сточарства у комуни Свилајнац је 42% мањи од вредности коју има биљна производња. Међутим, још су веће разлике у интензитету код појединих сточарских грана. Највећи коефицијент интензитета имају говеда, где износи 7,52, потом долазе свиње, где је интензитет 6,67 и најзад, овце, живина и коњи код којих је интензитет 0,12—1,70. Коефицијент интензитета за козе износи 0,00.

Сагласно свему томе посматрано у целини пољопривреда у комуни Свилајнац је интензивна привредна грана. Захваљујући развоју биљне производње последњих 6—10 деценија она нема, као у 18. веку, сточарски карактер, већ више земљораднички. Сада је то пољопривреда са веома високом производњом зрнастих култура и месног типа говеда и свиња за тржиште. Око 61,00% друштвеног бруто производа комуне отпада на пољопривреду, и од тога преко 50% на земљорадњу. У формирању националног дохотка пољопривреда учествује са 80,40%, индустрија 7,40%, занатство 5,70% и остале привредне гране са 6,5% (13); према томе, пољопривреда у комуни Свилајнац представља и најважнију привредну грану.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. **Ђ. Паунковић:** Рељеф слива Ресаве, Посебно издање Географског института САН, књ. 5, Београд, 1953.
2. **Б. Ж. Милојевић:** Долина В. Мораве, Зборник радова Географског института САН, књ. 3, Београд, 1951.
3. **Хидрометеоролошка служба ФНР Југославије:** Прилози познавању климе у Југославији, књ. 1, Београд, 1952.
4. **М. Милосављевић:** Температура ваздуха као вегетациони чинилац у НР Србији, Гласник СГД, св. XXIX, бр. 2, Београд, 1949.
5. **С. Мијатовић:** Ресава, Насеља и порекло становништва, књ. 26, Београд 1930.
6. **М. Милосављевић:** Температурни и кишни односи у НР Србији, Годишњак пољопривредно-шумарског факултета, Београд, 1948.
7. **Хидрометеоролошка служба ФНР Југославије:** Прилози познавању климе у Југославији, књ. 2, Београд, 1957.
8. **Władysława Stola:** Gospodarska rolna w strefie podmiejskiej na przykładzie wsi Bielwa, Warszawa, 1962.
Koefficient intenziteta do 2,0 pokazuje da je proučavana poljoprivredna grana ekstenzivna, 2,0—2,5 — malo intenzivna, 2,5—3,0 — srednje intenzivna, 3,0—3,5 — visoko intenzivna, preko 3,5 — veoma visoko intenzivna.
9. **Polska akademia nauk — Institut geografii:** Dokumentacija Geografizna zeszyt 3, Warszawa, 1962.
10. **Завод за статистику НРС:** Становништво и домаћинства у НР Србији — Упоредни преглед резултата пописа 1948., 1953. и 1961. године према политичко-административној подели од 1. I. 1960. год. — Београд, маја 1962.
11. **Завод за статистику НРС:** Статистика пољопривредне производње у 1960. год.
12. **Савезни завод за статистику (документација електронског центра):** Попис индивидуалних пољопривредних газдинстава у 1960. год.
13. **Народни одбор општине Свилајнац:** Друштвени план привредног развоја општине Свилајнац 1961—1965, Свилајнац 1961.

R é s u m é

M. MILOJEVIĆ

UTILISATION AGRICOLE DES TERRAINS DANS LA COMMUNE DE SVILAJNAC

Svilajnac est une commune agraire dans la République Socialiste de Serbie, située à l'est de Rača Kragujevačka; 86,2 p. c. de la population économiquement active s'occupent d'agriculture; elle appartient à l'arrondissement de Kragujevac. Au point de vue morphologique, elle est composée de deux parties distinctes, à savoir: de l'élargissement du bassin de la Resava près de Svilajnac au nord, dans la partie inférieure de la région de Resava, et des vallées latérales des affluents de la Morava du côté droit du défilé de Bagrdan.

La température annuelle moyenne de l'air est 11,4°C. Le nombre total de degrés de shaleur pendant la période de végétation oscille autour de 4.050. La quantité de précipitations est distribuée par mois de sorte que les sécheresses prolongées sont très rares. Le sol se prête à la culture de toutes les plantes que l'on cultive en général dans la RS de Serbie.

Au XIXème siècle on semait principalement les céréales, le maïs et les légumes; à côté de ces cultures, on a introduit, avant et après la Première guerre mondiale, de nombreuses nouvelles cultures (betterave, etc.) 61,56 p.c. de tous les champs sont ensemencés en cultures intensives. La production végétale totale des champs et des jardins se monte à 493.861 unités de blé.

Environ 3 p.c. des terrains agricoles se trouvent constamment sous les surfaces vertes. Le rapport moyen de foin d'un hectare de prairies et de pâturages dépasse, bien qu'ils ne soient fauchés qu'une fois par an, 13 quintaux métriques. Dans les années pluvieuses le rapport est plus grand et il se monte à 20 quintaux métriques par hectare. Les pâturages ne sont fauchés que rarement. On y fait paître le bétail à partir du mois de mai jusqu'au mois de juillet.

Le pourcentage des terrains agricoles sous les cultures permanentes se monte à 11,57%. On cultive toutes les espèces de cultures permanentes qui réussissent dans le bassin de la Velika Morava. La production annuelle de différents fruits est de 43.276 unités blé, dont plus de 56 p.c. des raisins. Les fruits sont principalement vendus aux marchés de Beograd et de Kragujevac.

La viande fait plus de 70 p.c. de la production de l'élevage, dont 38,24 p.c. de la viande de boeuf. La traite annuelle moyenne par vache, bien qu'on les utilise pour les travaux agricoles, est d'environ 1.300 litres de lait.

Sur chaque 100 ha de terrains agricoles on produit en moyenne 3.555 unités de blé en différents produits. Environ 61 p.c. du produit brut social de la commune sont dûs à économie rurale, dont plus de 50 p.c. sont les produits de la culture du sol. A la formation du revenu national l'agriculture participe avec 80,4 p.c., l'industrie avec 7,4 p.c., les métiers avec 5,7 p. c. et toutes les autres branches de l'économie avec 6,5 p. c.; par conséquent, l'agriculture représente, dans la commune de Svilajnac, la branche la plus importante de l'économie.

